

Ü l e v a a d e

- - - - -

Keelestrateegia koolis

Jüri Valge

haridus- ja teadusministeeriumi nõunik

Eesti keele arendamise strateegia lähtekohti 2004

Vabariigi Valitsus kiitis eesti keele arendamise strateegia (EKAS) aastateks 2004–2010 heaks 5. augustil 2004. Et EKASe täitmisest ülevaate saada, korraldati selle elluviimise esimene seire 2006. aastal¹; teine 2007. ja 2008. aasta tööd kokku võttev keelefoorum toimus 21. jaanuaril 2009.

Keelekorralduse ja keelehoolde, keelekaitse, keeleuurimise ja keeletehnoloogilise toe loomise kõrval kuuluvad EKASe võtmevaldkondade hulka haridus ja keeleõpe. EKASe eestikeelset üldharidust käsitlevas osas on kirja pandud selle olukord 2004. aastal ning eesmärk ja ülesanded eesmärgi saavutamiseks².

Olukord: „Eestikeelse üldhariduskooli lõpetajate kirjakeeleoskus vajab parandamist.”

Eesmärk: „Tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes.”

Eesti keele õpetamisega eesti õppekeelelega koolis tervikuna seostuvad kaks ülesannet neljast:

¹ Eesti keele arendamise strateegia. 2004–2010. Elluviimine. 2004–2006. Eesti keelenõukogu. Tartu: AS Atlex. 2006.

² Eesti keele arendamise strateegia. 2004–2010. Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti keelenõukogu. Tartu: AS Atlex. 2004, 26–27.

- tõhustada eesti keele õpetamist, et tagada eesti keele kõikide osaoskuste omandamine;
- võtta praktilise eesti keele õpetus kõigi ainete õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe õppekavva.

Kaks ülejäänud ülesannet on suunatud eesti keeles õppivatele mitte-eestlastele, sh uusimmigrantidele.

Konkreetses tegevuses kavandamiseks toimus 1. ja 2. oktoobril 2004 Margusel 98 osavõtjaga konverents „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)“ koolis”. Osalejaid oli üldharidus- ja kõrgkoolidest, riiklikust eksami- ja kvalifikatsioonikeskusest ning haridus- ja teadusministeeriumist. Ülevaated ja kommentaarid Margusel tehtu kohta ilmusid Õpetajate Lehes³, dokumendiprojekti arutati ja täiendati kõikides Eesti maakondades (osales 418 eesti keele ja 227 teiste ainete õpetajat). Arendustöö tulemusena valminud 35 ettepanekuga dokument „Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks”⁴ anti emakeelepäeval 14. märtsil 2005 üle haridus- ja teadusminister Toivo Maimetsale. Hiljem on dokument ametlikult üle antud Mailis Repsile ning seda on tutvustatud minister Tõnis Lukasele.

Emakeel ja kirjandus üldhariduskoolis

Järgneva analüüsi sissejuhatuseks heitkem pilk EKASE 2006. a seire olukorrakirjeldusele: „Nii oskus kui ka hoiakud on püsinud suhteliselt muutumatuna, välja arvatud virtuaalsuhtluse lisandumisega seotud keelekasutusharjumuste süvenemine. Kõrgkoolidesse õppima tulnute eesti kirjakeele oskus ei vasta tulevastele spetsialistidele esitatavatele nõuetele ning selle kõrgkoolis arendamise võimalused on piiratud. Õpetajaskonda aktiveerides (konverentsidel, seminaridel ja koolitustel üldeesmärki konkretiseerivaid tegevusi kavandades) on loodud eeldusi eesti keele õppes paremate tulemuste saavutamiseks järgmisel seireperioodil”⁵.

³ S. Tohver, Emakeeleõpetajad teavad, mida tahavad. – Õpetajate Leht 2004, 8. oktoober; J. Valge, Pärast emakeeleõpetajate konverentsi. – Õpetajate Leht 2004, 15. oktoober.

⁴ S. Tohver, Kuidas emakeeleõpet tõhustada? – Õpetajate Leht 2005, 18. märts.

⁵ Eesti keele arendamise strateegia. 2004–2010. Elluviimine. 2004–2006. Eesti keelenõukogu. AS Atlex. Tartu 2006, 11.

Kõige üldisemalt öeldes on kolme ja poole aasta jooksul suhteliselt edukalt suudetud ellu viia need ettepanekud, mis ei eeldanud ulatuslikke ja suurte huvigruppide raskesti saavutatavat konsensust vajavaid õigusaktimuudatusi või rahasummasid. Samas on küsimusi, mis ületavad keelevaldkonna arendamiseks kavandatud võimalusi – tegemist on üld- ja kõrghariduse kui terviku ning kohati veelgi laiemate probleemidega. On põhjust arvata, et praegused majandusraskused puudutavad ka eesti keele õpetamist.

Esimese seitsme ettepaneku – need käsitlevad nii või teisiti riiklikku õppekava – senine saatus on järgmine:

- Koostatava riikliku õppekava projektis on eesti keel ja kirjandus V–IX klassini (gümnaasiumis juba praegu) lahutatud kaheks õppeaineks, kuigi üle-euroopaline suundumus näib olevat pigem vastupidine, ainete lõimumist soodustav. Kuigi lõppeesmärk on loomulikult eesti keele õpetamise lõimimine kõigi ainete õpetamisega, usun, et lahus õpetamine tagab keeleteadmiste omandamiseks paremad võimalused. Ainekava klassiti koostamise soov ei ole toetust leidnud: ettepanekul on plusse ja miinuseid, viimased puudutavad eelkõige õpetaja loominguvabadust. Ainekava on plaanis koostada kooliastmeti. Soov suurendada eesti keele tundide arvu kipub jääma täitumata: kuna lisatunde on taotletud kõikidele ainetele, siis ei plaanita mitte ühegi aine tundide hulka suurendada; veel enam – on võimalik, et gümnaasiumiastme kuuest eesti keele kursusest jääb järele 4–5. Loodetavasti annab Tartu ülikooli eetikakeskuse juhtimisel koostatav väärtusarendusprogramm – menetlusprotsessis lähenetakse ministri allkirjale – võimaluse rõhutada õppekavas senisest enam rahvuslikke väärtusi, k.a tähtsustada eesti keelt kui eestluse üht olulisimat osa; õppekava üldosa tööversioonis kirjeldatakse emakeelepädevust ühe võtmepädevusena, mille kujunemisele peavad kaasa aitama kõigi ainete õpetajad. Loodetavasti jõuavad õppekava õiged, kuid sageli deklaratiivseks jäävad üldprintsüübid ka konkreetsete ainekavade ja nende rakenduseni. On suurendatud nõudeid õpikute käsikirjadele, sh nende keelele⁶, toetatud eestikeelse lasteportaali www.lastekas.ee keelelist toimetamist. Sellega kõrvuti võttis aga

⁶ Vt haridus- ja teadusministri määrus nr 65 (16. okt 2007) „Õpikute, töövihikute ja tööraamatute riiklikule õppekavale vastavuse kinnitamise tingimused ja kord ning nõuded õpikutele, töövihikutele, tööraamatutele ja muule õpikirjandusele”.

riigikogu 11. detsembril 2008. aastal vastu seaduse⁷, mis kaotab ainekomisjonide kontrolli õpikute üle. Ajal, kui uue riikliku õppekava rakendamine põhjustab õpikaturul senisest ägedama võistluse ning kiirustamise tõttu võib kvaliteet langeda, võivad õpikuid valivale üksikõpetajale pandud kohustused liiga suureks osutuda. Ilmselt tuleb loota, et õpetajate kutseühendused valikuprobleeme lahendada aitavad, näiteks eesti keele puhul Eesti Emakeeleõpetajate Selts. Alanud on õpilastele töövihikute ostmine – kuni IX klassini rahastab seda riik. Mida tähendab õpetajatele õppevara ostmine, tuleb täpsustada, ent ilmselt on kavas saata koolidele „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” ja teha see tasuta kättesaadavaks ka internetis. Osa sellest protsessist on samuti õpetajate varustamine arvutitega. Nähtavasti tuleb rohkem pingutada kõrgkoolide pedagoogiliste erialade õppekavade arendamisel, rõhutades seejuures eesti keele, aja- ning kultuuriloo õpetamise tähtsust. Küllap on üldhariduskooli lõpetajate tase nendel aladel kuidagi seotud ka neid õpetanud inimeste teadmistega⁸.

Täiendusõpe

Täiendusõppe arendamisel on HTM eelistanud üheksandas ettepanekus nõutud õpetuse kvaliteedi tõhusamale kontrollile koostööd usaldusväärsete partneritega (eelkõige Tartu ülikooli, Tallinna ülikooli ja eesti keele instituudiga). Oma osa täiendusõppe korraldamisel on ka EESil). 2008. aasta sügisel pakuti õpetajatele „Teksti toimetamise kursust eesti keele õpetajale” ja „Meediaõpetust põhikoolis”; uusi võimalusi tutvustas kindlasti kursus „Arvuti kasutamise võimalustest eesti keele tunnis”. 2009. aasta kevadsemestril lisanduvate kursuste hulgas on „Protsessikirjutamine”, „Meediaõpetus gümnaasiumis” ja „Eesmärkide seadmine keeleõppes. Eesti keele tunni eesmärgistamine”. Endiselt on kavas „Teksti toimetamise kursust eesti keele õpetajale” jt⁹. Kindlasti aitab eesti keele õpetamist ja oskust parandada võimalus tellida keelekoolitus kooli (info www.tk.ee). On ilmne, et täiendusõppe kvaliteet

⁷ Eesti Vabariigi haridusseaduse ning põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise seadus. – Riigi Teataja 2009, I, 2, 4.

⁸ Vestlus Mati Hindiga 4.11.2008.

⁹ Eesti keele ja kirjanduse õpetajate täienduskoolituskursused sügissemestril 2008; Tartu ülikooli täienduskoolituskursused eesti keele ja kirjanduse õpetajatele 2009. aasta kevadsemestril. – Tartu Ülikooli avatud ülikool, 2008.

paraneb, kuigi seda on veel rohkem võimalik suunata sisuliste keeleprobleemidele. Oluline ja rõõmustav on seegi, et eraldi olevate ja sageli väga õnnestunud loengutsüklite asemel hakkab välja kujunema kogu riiki hõlmav täiendusõppe süsteem. Selle käivitumise eeldusena on koostamisel eesti keele ja kirjanduse õpetajate andmebaas (haridus, staaž, vanus, kooliaste). Tartu ülikooli avatud ülikooli juurde on loodud seitsmeliikmeline eesti keele ja kirjanduse alast täienduskoolitust koordineeriv töörühm.

Eesti keele õpitulemuste kontroll

Viis ettepanekut puudutavad ühel või teisel moel eesti keele õpitulemuste kontrollimist. Tundub, et info riigieksami tulemuste kohta jõuab päris hästi eksamikeskusest kooli. Võib ka loota, et täienduskoolituse kavva kuuluv kursus „Kontrolltööde koostamine ja analüüs” aitab edaspidi ühtlustada hindamisnorme. Erivajadustega õpilasi hinnatakse riigieksamil nende eripära arvestades¹⁰.

Eesti keele riigieksami arendamist puudutav ettepanek vajab täielikult realiseerimiseks nähtavasti aega. Võimalik, et ka põlvkonna vahetust. Küll on minister ja EESi esindajadki tunnistanud vastuvõetavaks riigieksamikirjandi muutmise teemapõhisest probleemipõhiseks (koos alustekstide kasutamisega) ning arendamise kaheosaliseks (kirjutamis- oskuse kõrval hakatakse kontrollima sedagi, kuidas eksaminand eesti- keelsest tekstist aru saab). Kuigi üha rohkem räägitakse riigieksamite kaotamisest, on selge, et eesti keele oskust kontrollitakse edasi mis tahes eksamikorralduse puhul.

Eksamarendustöörühma kuulub teiste hulgas viis tegevõpetajat ning esimesed uue süsteemi katsetused toimuvad, võimalik, et juba õige varsti. Kui eksamikorraldus peakski muutuma, ei juhtu see enne 2012. aastat. Mingil juhul pole kavas hakata eesti keele oskust kontrollima ruudukestesse joonistatavate ristikeste abil ning negatiivse sisuga sümboliks kujunenud „osaoskuste eksamist” rääkiminegi on liialdatud¹¹: kuulamist ja rääkimist ei ole käimasoleva arendusprotsessi tulemusena kavas kontrollima hakata (kuigi tulevikus võiks sellele mõelda) ning

10 Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord. Haridus- ja teadusministri 3. detsembri 2008. a määrus 70. – Riigi Teataja Lisa 2008, 98, 1384.

11 M. Kodres, Ministerium kangutab kirjandit õpetajate vastuseisust hoolimata. – Eesti Päevaleht 2008, 11. aprill.

seni kontrollitud kirjutamine on ka osaoskus (nüüd lisanduks sellele ka teksti mõistmine, s.t lugemine). Iseasi on see, et koolilõpetajate suulise väljenduse oskus tekitab üha enam muret ja selle paranemist ei soodusta ka kõrgkoolide kirjalik eksamisüsteem.

Emakeeleõpetajate soovid tegelikkuses

Õppetöövaba poolaasta ja eesti keele asendusõpetaja institutsioon on praeguses majandusolukorras küll üpris utoopiline, kuid unistada võib ikka. Unistused ei pruugi ju alati pelgalt unistusteks jääda: kõrgkoolides on niisugune süsteem olemas, naabermaal Soomes see oli, lõppes ja nüüd arutletakse selle taastamise üle. Kahtlen, et tasustatav mitmekuuline enesetäiendusvõimalus lähitulevikus kõikidele õpetajatele kättesaadavaks muutub; küll võiks see jõuda parimateni. Sammuks soovitud suunas on noorte õpetajate rahaline toetamine ning võimalus osalise koormusega töötada. Ettepanekul tasustada eesti keele õpetaja lisatöö (luule-, kirjandus- jm õhtud, keelepäevade korraldamised, tekstide redigeerimine jne) on kaks poolt: esiteks on iseenesestmõistetav, et töö eest tuleb vastavalt võimalustele ning kokkuleppele töö tegijaga maksta; teisalt on aga kodanikuühiskonna tunnus, et mitte kõik tehtu pole kroonidesse ja sentidesse ümber arvutatav.

Soov vähendada eesti keele õpetajate koormusnormi kuulub konteksti, mille muu hulgas moodustavad ka teiste õpetajate vajadused ning muidugi riigi rahalised võimalused. Ettepanekut vähendada sarnaselt võõrkeelte rühmadega eesti keele õpperühmade suurust ei pea ma siiski päris põhjendatuks: eesti keelt on eesti keele keskkonnas ju õpitud sünnist saadik (eesti õppekeelega koolis õppivad 6400 muukeelset last räägivad sellele argumendile küll vastu).

Ühe võimalusena koormust vähendada tuleb kõne alla kirjalike tööde vormi arendamine. Ilmselt on palju parandamisega nõudvad kirjandid omaaegsetega võrreldes lühemaks muutunudki, keeleoskust peaks aga saama arendada ja kontrollida ka tihedamate tekstide abil, kaasa arvatud teiste õppeainete kirjalike tööde keelevormi hinnates. Vajab täpsustamist, mida ikkagi tähendab eesti keele õpetamine ning missugused ootused on ühiskonnal selle tulemuste suhtes. Ühiskond ei oota koolist ei Tuglaseid ega Kivirähke (need kasvavad ise ja sageli kooli kiuste), küll aga korralikke eesti keele kasutajaid ning selle põhitõdede oma lastele selgitajaid.

Samm on astunud selle poole, et teiste ainete õpetajad võiksid õpilaste hindamisel senisest enam arvestada vastuste keelt. Selleks peavad nad ise eesti keele kasutamisel kodus olema. Haridus- ja teadusministri kirjaga¹² kõrgkoolide rektorite nõukogule on soovitatud võtta kahe ainepunktine eesti keele väljendusõpetuse kursus kõikide, eelkõige pedagoogiliste erialade õppekavva. Üpris paljudel erialadel nii Tartus kui ka Tallinnas on seda tehtud või tehakse¹³. Kõnealuse kursuse jaoks on HTMi tellimusel koostatud ainekava ning välja antud vajalikud õppematerjalid¹⁴.

Õpetajatele arvutite andmise projekti teostudes peaks 21. ettepanek (tagada tehnilised vahendid eesti keele õpetamiseks) olema olulises osas ellu viidud ning küllap edeneb selle toel ka ÕSi ja teiste eesti keele sõnaraamatute virtuaalne kasutamine. Praeguseks on tasuta kättesaadav „Eesti keele sõnaraamat ÕS 2006” ja veel mõned kakskeelsed sõnaraamatud.

Läbimurret on oodata eestikeelse haridusterminoloogia arendamisel ja koondamisel. Aasta tagasi moodustatud töörühm koostab kaheköitelist haridussõnaraamatut: selle esimene köide on leksikonilaadne ja sisaldab suuri üldmõisteid (ligikaudu 150), teine mahutab kuni 4000 terminit ja on vähemalt viiekeelne (eestikeelsete oskussõnade kõrval ka nende inglise, vene, soome ja saksa vasted).

Sisuliselt on olemas (artikli kirjutamise ajaks veel ametlikult moodustamata) on Tallinna ülikooli emakeeleõpetuse infokeskus. Algul riigiprogrammide „Eesti keel ja rahvuskultuur” ning „Eesti keel ja rahvuslik mälu” kaudu küll sõbralikult, kuid stabiilsustagatiseta toetatud üksus on keelestrateegia abil saanud kindlamad tulevikuväljavaated. Keskus annab välja toimetistesarja „Eesti keele ruum” (ilmunud käsitlused Mihkel Kampmaast, Nikolai Remmelist ja Johannes Valgmast) ja õpivara, korraldab eesti keele õppe alaseid konverentse ning täienduskoolitust (mh sadakonda õpetajat hõlmanud neli koolituspäeva „Aktuaalset emakeeleõpetuses”) jpm.

¹² Haridus- ja teadusministri Mailis Repsi kiri rektorite nõukogu esimehele Jaak Aaviksoole. – 08.08.2006 nr 3.1–5/8871.

¹³ Tartu ülikooli nõukogu otsus nr 87, 23.12.2005; Tallinna tehnikaülikooli nõukogu määrus nr 1 (22. aprill 2008).

¹⁴ E. Uuspõld, A. Mund, Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteoimetajale. Tartu 2006; M. Erelt, Lause õigekeelsus. Tartu 2006; R. Kasik, M. Erelt, T. Erelt, Eesti keele väljendusõpetus. Tartu 2007; R. Kasik, Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu 2007.

Ettepanekuid, mis eeldavad suurt hulka uusi töökohti, pole õnnestunud ellu viia. Ilmselt ei usutud nende teostumisse ka neli aastat tagasi. Seega ei ole meil ei abi- ega tugiõpetajaid, funktsionaalse kirjaoskuse koordinaatoreid ega koolide keelenõustajaid. Ei ole ka piirkondlikke õpiabi- ega nõustamiskeskusi, kuigi nende asutamise poole liigutakse. Ei anta ka logopeedilist abi gümnaasiumiastmes: enamiku õpetajate arvates tuleb probleemiga võimaluste piires toime tulla juba varem.

Viimase kaheksa ettepaneku teoks tegemisega on aga jõutud üsna kaugemale. Näiteks toetatakse regulaarselt EESi tegevust: rahastatakse korraldaja tööd, tasutakse Tallinnas Toompuiestee 21 asuva bürooruumi rent jne; samuti aidati nii nõu kui ka jõuga kaasa sellele, et 2008. aasta alguses asutati Eesti Noorte Keeleorganisatsioon. Tuleb rõhutada, et EES on ainuke omataoline riiklikku toetust saav õpetajate selts, ning sedagi, et loomulikult pole toetus ette ja igal juhul tagatud. Vahest poleks võimatu büroo uksi praegusest tunduvalt kauem lahti hoida, et see muutuks kohaks, kuhu Tallinnasse sattuv eesti keele õpetaja ikka sisse astub. Raskem ja tõsist vaeva nõuab töö selle nimel, et teoreetiliselt umbes 200 liikmega selts (2008. aasta septembri seisuga oli ligikaudu 120 viimasel kahel aastal sümboolse liikmemaksu tasunud) hakkaks hõlmama olulist osa meie pooleteisetuhandesest emakeeleõpetajaskonnast ning muutuks sellega eesti keele õpetajate esinduslikuks ja tõeliselt tõsiselt võetavaks ühenduseks. Võimalusi peaks olema: Soome vastavasse seltsi kuulub 85% sealseist emakeeleõpetajaist. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi kuulub kõigist emakeeleõpetajaist 188 inimest.¹⁵ Miks peaksime meie halvemad olema? Ka noorteorganisatsioon on loomulikult alles oma tee hakul: nii liikmeskonna suurendamise, aktiivse tegutsemise kui ka iseseisvuse poolest.

Väärtusarendusprogramm

Identiteediprogrammist, mis on vahepeal nimeks saanud väärtusarendusprogramm, oli eespool juba juttu. Loodetavasti teostuvad kaks soovi: et programm saavutab valitsuse (või vähemalt enamiku ministeeriumide) heakskiidu ja et eesti keele väärtustamine selles vajaliku koha leiab. Nii möödunud kui ka ülemöödunud aastal toimus mitu tarka väärtusteteemalist konverentsi, kus kõik olid ühel meelel, et asjad võiksid paremini olla. Aga kuidas ning mida teha – see on siiani

¹⁵ Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi liikmed seisuga 1. september 2008. – Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi aastaraamat 4. Tallinn, 2008, lk 91–96.

otsustamata. Keelel ja keelelistel väärtustel on lisaks veel üks häda: kui need mingis (vales) suunas arenema on hakanud, saab protsessile üpris raskesti teistpidi käiku anda.

Kuigi terviklik väärtusprogramm on alles kinnitamisel, võib üksikutel aladel täheldada siiski mitut toredat saavutust. Eesti keele populariseerimise ja tulevaste erialainimeste koolitamise eesmärki teenib Tartu ülikooli teaduskooli asutatud eesti keele kursus (2007/2008. õa 13 osavõtjat; käsitletud teemad: eesti vana kirjakeel, grammatika muutumine, keele varieerumine, keel tekstidena, eesti keele allkeeled jt). On välja töötatud ja 2007/2008. õa ka esimest korda ellu viidud eesti keele aineolümpiaadide uus süsteem: olümpiaadid on igal aastal, juurde on tulnud linna/maakonnavor, üleriigiline voor toimub ka põhikooliõpilaste jaoks. Meeldiv on, et olümpiaadi korraldamise käigus on tugevnenud Tartu ja Tallinna ülikooli, maakondade ainesektsioonide ja Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi koostöö. Ajal, mil eesti keele suulise kasutuse oskus SMSide, e-posti suhtluse ja jututubade survele taandub, on tänuväärne Põltsamaa ühisgümnaasiumile loodud võimalus kõne-laagri „Kuldsuud” korraldamiseks.

Edenenud on töö meediaettevõtetele eesti keele info ja seisukohade levitamiseks: neli korda aastas ilmub Sirbi lisana Keele Infoleht¹⁶, jätkub ajakirjale Haridus kaks korda aastas lisatava ajakirja Oma Keel väljaandmine. Viimase puhul on asjakohane mainida, et sellel on ikka veel probleeme adressaadini jõudmisega, samuti võiks tunduvalt elavam olla info teisesuunaline liikumine: õpetajatelt ja õpilastelt toimetajale, et kaastööde portfelli paksem ja mitmekesisem oleks. Loodetavasti kujuneb eesti keele propageerimisel sammuks edasi ETVs ette valmistatud, sügisel salvestatud ning 10. jaanuaril eetriteed alustanud eesti keele teemaline telemängusari „Keelevägi”. Võistluse vastu tundis huvi poolsada kooli. Jääb vaid soovida, et vaatajad saate üles leiavad ning veenduvad: eesti keel on üks põnev asi, mille vastu maksab huvi tunda ja millega põhjalikumaltki tegelda.

Õpetajad soovitasid luua Eesti Kultuurkapitali juurde eesti keele õpet ja rahvuslikku kasvatust toetava allfondi. See on siiski osutunud ebaotstarbekaks. Küll aga asutasid keeleauhinna laureaadid Eesti Rahvuskultuuri Fondi juurde Wiedemanni allfondi. 2007. aastal toetas Wiedemanni fond kolme ettevõtmist – Steni muinasjutuvõistlust, luulepäevi „Tähetund” ning laste ja noorte omaloomingu võistlust „Taevaskoja sõnum”. Samuti aidati ühe eesti keele õpetaja õppereisi

¹⁶ A. Künstler, Keele Infoleht. – Oma Keel 2008, nr 1, lk 72–73.

Soome tutvuma soome keele õpetamise ja selle oskuse kontrollimisega. Fondiga seoses on hea mainida kaks aastat tagasi 19 kooli õpilaste alustatud kampaaniat „Kroon eesti keelele!“. Just neile õpilastele läks esimene aasta keeleteo auhind. Praeguseks on üritust toetanud 50 kooli õpilased, korjandus kestab ning kindlasti on kokku saadavast rahast tähtsam protsess ise. 350 000 kroonini jõudnud Wiedemanni fondi põhikapital ootab täiendamist neilt, kellele eesti keel on tähtis. Aktiivsemat kaasalöömist vajab ka aasta keeleteo auhinna väljaandja. Igaühel on võimalus olla aasta keeletegu valivaile ministreile nõuandja ning samuti olla osaline avalikkuse auhinna saaja valimisel.

Kooli kodulehekülje õigekeelsus

Ettepanekuid teinud õpetajad soovisid, et tagataks koolide kodulehtede õigekeelsus. Mõte on muidugi hea, ent kes seda peale koolipere enda peaks tegema? Keeleinspeksioon ei hakka toimetajaks ning tal on palju muudki teha.¹⁷ Vahest poleks ka eriti kasvatuslik eesti keelt inspektorite hooleks jätta seal, kus selle üldise oskuse tase ühiskonna teiste osadega võrreldes kõige kõrgem peaks olema – emakeelses koolis. Usun, et kodulehtede toimetustööd saab ühendada gümnaasiumi eesti keele kursustega ning kindlasti leidub tööd ka noorte keeleorganisatsioonile.

Emakeeleõpetaja ülesanded eesti keele õppe tõhustamisel

Kodulehtede teema haakub eesti keele õppe tõhustamise teise aspektiga. Seni on põhiliselt juttu olnud sellest, mida riik eesti keele õpetaja ning tema töö jaoks teha saab ja võimaluste piires teinud on. Ent on ka teine pool: see, mida tuleks teha eelkõige õpetajal endal.

Kuigi õpetajaskonna vananemine on vähemasti aeglustunud ning keegi ei saa vaidlustada aastatega omandatud kogemuste väärtust, on teisalt ometi selge, et kiiresti muutuv maailmas – ja keel muutub koos maailmaga – on eakal õpetajal õpilast mõjutada, isegi temaga kontakti saavutada raskem kui noorel. Seepärast tuleks igal eesti keele õpetajal innustada oma õpilasi valima eesti filoloogia eriala, rõhutades just keele õppimise olulisust – kirjandus- ja teatriteadlase ettevalmistusega spetsialiste on Eestis küllaga ning neile ei jätku teadmistekohast tööd,

¹⁷ I. Tomusk, 20 aastat Eesti keelepoliitikat. – Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. 2008, lk 129–141.

headest keelespetsialistidest on aga puudus nii koolis kui ka uurimis- ja arendusasutustes.

Eesti keele õpetajat ei saa süüdistada, kui ta õpilase kirjatöösse peidetud kelmust (tsitaati olematult Hiina filosoofilt või argumenteerimist teooriaga, milles kõik peale lähtekoha on õige) üles ei leia. Kõike ei saa keegi teada. Sellest aga, et eesti keele õpetaja vajab pidevat õigekirjaalast täiendusõpet, ei saa ei mina ega paljud kõrgkoolide õppejõud hästi aru. Eesti keel ei arene ju seitsme penikoorma sammudega. See, mille poolest uus ÕS erineb vanast, on – veidi lihtsustatult öelduna – kosmeetika. Lisaks on ilmunud palju eesti keele alast kirjandust, mille lugemine ja millega kursis olemine on emakeeleõpetaja otsene töökohustus. Igal juhul mitte väiksem kui uue ja kohati vana ilukirjanduse korduv lugemine. Öökapiraamatuks ma neid just ei soovita, aga koduses riulis võiksid igal emakeeleõpetajal ÕSi viimase väljaande kõrval olla „Kirjakeele teataja”, „Eesti keele väljendusõpetus” ja teised väärt teosed, millest saab vastuse nii küsimusele *kuidas* kui ka küsimusele *miks*.

Riiklikku õppe- ja ka selle juurde kuuluvat eesti keele ainekava tehakse praegu. Siis kui need on valmis, on hilja kaevata, et need viletsad said. Nüüd on veel aeg, et ka ise õppekava koostamisest osa võtta. Ei maksa loota sellele, et keegi teine kõik head ideed välja käib. Seda tuleb teha ise ja kohe – head on kõik eesti keelele kasu toovad mõtted, mis lähtuvad terviku nägemisest, positiivsusest ja koostöötahtest.

Õppekirjandus

Kõik me oleme kuulnud, et eesti keele õpikud, eriti gümnaasiumiastme omad, on vanad. Väide pole päris õige. Põhikooli kõigile astmetele on pärast 2002. aastat koostatud uued õppekomplektid, II kooliastmele isegi kaks komplekti. Iseasi on muidugi, kas koolidel on olnud võimalusi oma õpikuvara uuendamiseks. Gümnaasiumiastmele on olemas E. Liivaste jt „Eesti õigekeele õpik” (2000), M. Hage „Teksti- ja kõneõpetus” (2003), M. Ehala „Kirjutamise kunst” (2000), „Eesti keele struktuur” (2001) ja „Eesti kirjakeel” (1998). Uusi õpikuid ei hakata koostama enne uue õppekava valmimist. Aga isegi kümne aasta jooksul, mis Ehala kirjakeeleõpiku ilmumisest on möödas, ei ole eesti keel läbi teinud nii kohutavalt kiiret arengut, et seda õpikut kasutada ei saaks. Veidi vananenuma kõlaga seisukohti tuleb oma isiklikule lingvistikalugemusele toetudes lihtsalt korrigeerida. Rõhutaksin taas vajadust olla kursis keealaste uudisteostega: mõnikord kipuvad keeleteaduse

tänapäevased seisukohad 30–40 aasta vanuste konspektidega vastuollu minema või osutuvad lihtsalt arusaamatuks.

Kindlasti on reserve ka töövihikute kasutamisel: nende mitmekülgsest materjalist tundub lemmik olevat õigekiri (seda rõhutab ka kehtiv ainekava), ülejäänud jääb sageli kasutamata. Õppevahendeid tuleb kasutada nii, et ka gümnaasiumiõpilastes kaoks seisukoht „Eesti keel on aine, mida õppida pole vaja”. Eesti keele õigekiri ei ole nii keeruline, et seda põhikooli lõpuks selgeks ei saaks. Gümnaasiumi emakeeleõpetus peab arendama õpilased eesti keele struktuuri tundvaiks, stiile ja suhtlussituatsioone eristavaiks, kõigis olukordades toime tulevaiks aktiivseiks keelekasutajaiks. Tänapäeva keelesuhtlus ei toimu romaani-, vaid pigem aforismivormis, kus igal kasutatud sõnal on oma kindel tähendus, vorm ja koht. Sõna olulisus keeles ja keele olulisus elus on need põhiväärtused, mis peavad kooli keeleõppe käigus selgeks saama.

Paljude õpetajate eesti keele alane ettevalmistus piirdub pelgalt 16 ainepunktilise eesti keele mooduliga. See tähendab, et emakeeleõpetaja hariduses puuduvad niisugused ülikoolikursused nagu „Eesti keele ajalugu”, „Eesti keele allkeeled (varieerumine)”, „Eesti kirjakeele ajalugu ja korraldus”, „Eesti keele murded”, „Eesti nimekorraldus ja oskuskeel”, „Käsikirja toimetamine ja korrektuur”. Kuidas on võimalik tutvustada õpilastele eesti keelt kui areneva struktuuriga süsteemi, kui seda ise pole õpitud? Järelikult tuleb vajalikus suunas arendada nii koolis töötavate emakeeleõpetajate kodutööd kui ka täiendusõpet. Pean väga oluliseks keelestrateegia viimases seires tehtud ettepanekut kehtestada eesti keele õpetajatele enda pideva täiendamise kohustus.

Ei passiivne ega aktiivne kirjaoskus (viimane küll veidi lühemat aega) pole Eestis ammu luksuseks, mis iseloomustab vaid äravalituid. See on vajalik argioskus ning emakeeleõpetajate ülesanne on kirjaoskus oma õpilastele selgeks teha tasemel, mis ühiskonda rahuldab. Vaevalt ükski emakeeleõpetajaist meie avaliku keelekasutusega rahul on. Samas on selge, et iga ringleva tekstini keeleinspektsioon ei jõua. Ei ole kohane tuua äsja kooli lõpetanute kehva keelekasutuse õigustuseks väidet „Vaadake, missugune meie avalik keelekasutus on!” (see on tsitaat). Needsamad avalikud keelekasutajad on kas möödunud või ülemöödunud aastal või veidi varem eesti keele kursused läbinud, kooli lõpetanud ning eesti keele riigieksamiga küpseiks keelekasutajaiks tunnistatud eestlased. Head (avalikku) keelekasutust õpetatakse koolis. Kahjuks on see sageli ainuke võimalus ning siit tuleb teha oma järeldused.

Kokkuvõtteks

On kurb, kui väitlusvastast peetakse vaenlaseks. Väljendid, nagu *hukka mõistma, protesteerima, põhja laskma, lollitama* ja teised sarnased ei sobi asjalikku arutellu. Hariduse – kaasa arvatud eesti keele õpetamise – probleemid on keerulised ning tõe näitab sageli kätte alles elu ise. See kehtib ka siinses loos esitatud seisukohtade kohta. Tõdemuseni jõutakse aga seda kiiremini, mida rutem saadakse aru, et eesti keele kasuks töötavad inimesed nii koolis, ülikoolis, keeleinstituudis kui ka ministeeriumis. Nad peavad moodustama ühisrinde olukorras, kus tuleb joosta ajaga võidu ning ujuda vastuvoolu.

Kellele on palju antud, sellelt ka palju nõutakse. Eesti keele õpetaja on eesti kooli tähtsaim õpetaja. See, kas meie lapsed ja lapselapsed ka tulevikus eestikeelset haridust võivad saada, kas nad saavad ja oskavad eesti keelt kasutada, sõltub veel enam suuresti sellest, kui palju kaugemale suudavad komadest ja poolitamisreeglitest vaadata ja näha tänapäeva keeleinimesed, sealhulgas emakeeleõpetajad.